

Deltagande tar vi farväl av participen

Lars Borin

Språkbanken Text

Institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi

Göteborgs universitet

`lars.borin@svenska.gu.se`

Abstract

Saldo är Språkbankens centrala lexikala resurs för automatisk analys på ordnivå av modern svensk text. Version 3 av Saldo ska släppas under 2025, där de stora skillnaderna mot föregående version framför allt återfinns i den morfologiska beskrivningen, i synnerhet ordklassindelningen. I artikeln diskuteras och motiveras hur participen behandlas i Saldo 3.

1 Saldo 3 runt hörnet

Nästa version av Saldo beräknas komma ut i år. Saldo är den centrala lexikonresursen för modern svenska i Språkbankens lexikala forskningsinfrastruktur och har varit i bruk sedan 2008 som den lexikala motorn i lemmatiserings- och sammansättningsanalysfunktionen i Språkbankens korpusimportkedja (Borin et al., 2013, 2021).

Saldo 1 släpptes 2008, produktionsversionen av Saldo 2 (v. 2.3) kom 2015, och nu är det som sagt dags för nästa produktionsversion, Saldo 3.3, som beräknas komma ut i år, 2025.

Den stora nyheten och skillnaden mellan Saldo 2 och Saldo 3 återfinns i den morfologiska beskrivningen, närmare bestämt i ordklassindelningen. Allra märkbarast är skillnaden förmodligen när det gäller participen. Saldo 1 och 2 följer en traditionell svensk grammatisk beskrivningsmodell enligt vilken participen betraktas som böjningsformer av verb. Den praktiska konsekvensen vid lemmatisering blir att *lekande* i frasen *de lekande barnen* förs till verblexikoningången *leka* och att *kvävt* i *ett kvävt fniss* på samma sätt förs till verbet *kväva*. Participen kan alltså inte vara egna lexikonheter i Saldo 2.

Ovanstående blir annorlunda i Saldo 3, där participen får egna lexikonringångar, både betydelser och lemmat.

Men vilken ordklass ska participen ha i Saldo 3 (eller vilka ordklasser, ifall presensparticipen och preteritumparticipen ska behandlas olika)?

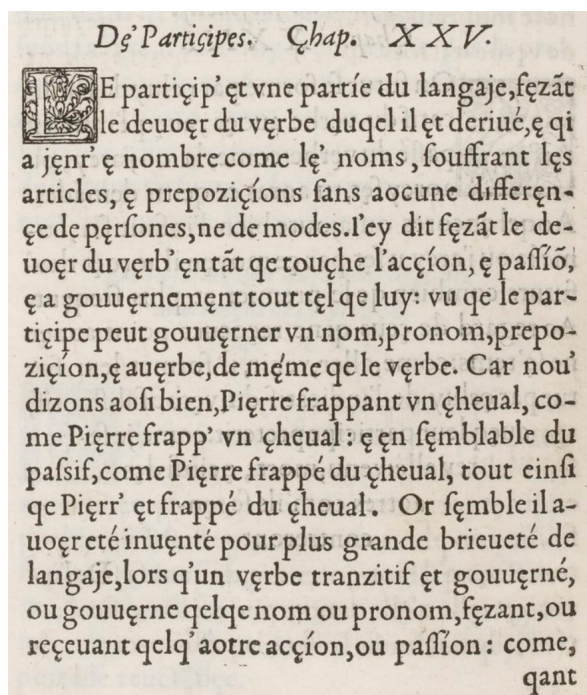
2 Particip: en kortkort historia

Genom hela vår grammatikhistoria har participen intagit en särställning. Den äldsta grekiska ordklassindelningen förde in participen under verben, men från och med Dionysios Thrax (som levde c:a 170–90 f.v.t.) sågs participen som en egen ordklass (Robins, 1979, 33). Detta tillstånd varade sen i ungefär 1500 år. På det stora hela anslöt sig den romerska grammatiktraditionen sömlöst till Thrax. I Priscianus latinska grammatik (c:a 500 v.t.) räknas participen också som en egen ordklass. Motiveringen är att participen delar egenskaper med både verb och substantiv (tempus- resp. kasusböjning)¹ och därför ska särskiljas från båda dessa (Robins, 1979, 57).

Under övergången mellan medeltid och renässans i samband med att grammatikor över folkspråken började sammanställas omorganiserades det antika ordklasssystemet så att substantiv och adjektiv skildes åt och participen införlivades med verbböjningen (Robins, 1979, 110). Se t.ex. figur 1.

Den svenska grammatiktraditionen har som sagt övervägande behandlat participen som verbformer. Detta gäller såväl äldre (t.ex. Enberg, 1836; Almqvist, 1840) som nyare (t.ex. Thorell, 1973) arbeten. Nämnvärda undantag är framför allt de två grammatikorna som getts ut av Svenska Akademien, *Svenska Akademiens grammatik* (SAG; Teleman et al., 1999) och *Svenska Akademiens språklära* (SAS; Hultman, 2003). Mer om dem nedan.

¹Därav benämningen *particip*: ”av lat. *participium*, till *particeps*, som deltagar [...] Benämningen syftar på att participet har del i såväl verbets som adjektivets karaktär.” (SAG, 1898–2023, s.v. *particip*)

Figur 1: Participen i en tidig fransk grammatik (Meigret, 1550, 100v)

På webbplatsen Svenska.se² kan man slå i de tre ordböcker som Svenska Akademien finansierar, *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14, 2015) och *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2021) samt den delvis historiska *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB, 1898–2023). SAOL:s onlineversion på Svenska.se visar samtliga böjningsformer för alla böjliga uppslagsord. Där ingår participen i verbens böjningsparadigm.

Saldo används som sagt för lexikalisk analys vid Språkbankens korpusimport. Den samverkar därvid med en ordklassstaggare tränad på SUC-korpusen (Ejerhed et al., 1992), en svensk referenskorpus med en miljon ord från 1990-talet med blandade genrer och manuellt kontrollerade lingvistiska annotationer (grundform, ordklass, morfosyntaktisk beskrivning och namnkategorisering). Till skillnad från Saldo separerar SUC-taggingen ut participen som egen huvudkategori komplett med egen grundform (t.ex. *lekande*, *kvävd*), något som gör interaktionen med Saldo-analysen något intrikatare än man skulle ha önskat.

Till sist kan vi notera ett faktum av växande betydelse för språkteknologi: i anslutning till initiativet *Universal Dependencies*³ (UD) har en

²<https://svenska.se>

³<https://universaldependencies.org/>

uppsättning universella ordklassstagar ("universal part-of-speech tags") definierats, f.n. 17 stycken (de Marneffe et al., 2021, 261). Där ingår inte particip som egen ordklass, och inga närmare anvisningar ges om hur particip ska annoteras⁴.

3 Från ordklass till verbform till ordklass igen

I svensk grammatiktradition har participen således levt ett slags superpositionsliv, som en "Schrödingers kategori" frestas man säga. De behandlas typiskt som böjningsformer av verbet, men grammatikförfattarna verkar alltid känna att participen ändå måste omnämnas i samband med att adjektiven beskrivs. Detta är särskilt påtagligt i SAS, där participen å ena sidan behandlas under adjektiven, men där preteritumparticipen (men inte presensparticipen) listas i verbens böjningsmönster.

Med SAG kan man säga att en mer än tvåtusenårig cirkel har slutits. Där har nämligen participen (återigen) fått status av egen ordklass. Det motiveras så här:

Utöver de tre stora klasserna av böjliga ord [substantiv, adjektiv och verb] finns det ett antal andra ordklasser som karakteriseras av böjning och även i övrigt uppvisar likheter med de stora klasserna men som samtidigt kännetecknas av säregenskaper som gör det praktiskt att redovisa dem som egna klasser. [...] Presensparticip och perfektparticip är avledningar av verb. I böjningshänseende fungerar participet som ett adjektiv. [...] Också syntaktiskt fungerar i stort sett participen som adjektiv, dvs. som som attribut, predikativ och adverbial. Participen kan emellertid ändå behålla vissa av verbets syntaktiska egenskaper och konstrueras t.ex. med objekt friare än adjektiven[.] (Teleman et al., 1999, 9–11)

[...]

Participen är regelbundet avledda av verb och har därför traditionellt ofta redovisats som böjningsformer av verben. De konstrueras också ofta med samma bestämmningar som de verb de är avledda från. Syntaktiskt fungerar de dock i huvudsak som adjektiv och perfektparticipet kongruensböjs också som ett adjektiv. På grund av denna likhet med två andra ordklasser redovisas participen i denna grammatik i enlighet med en äldre grammatisk tradition som en självständig ordklass. (Teleman et al., 1999, 583)

4 Participet: ordklassernas Pluto?

Internationella astronomiska unionen antog år 2006 en definition av termen *planet*, som fick till följd att Pluto ändrade klassificering från planet till

⁴<https://universaldependencies.org/u/feat/VerbForm.html>

dvärgplanet⁵, för att den helt enkelt inte uppfyllde de nu explicitgjorda kriterierna på vad som ska få kallas ”planet”.

Liksom Pluto enligt en rad kriterier uppfattades som en avvikare bland de tidigare nio planeterna i vårt solsystem, får man en liknande känsla av SAG:s participordklass, och i samband med omarbetandet av Saldomorfolo­gin verkade det lämpligt att försöka styrka eller förkasta den intuitionen.

Otvetydigt är det därför att det är en avvikare bland ordklasserna som participet behandlas speciellt i grammatikor. Frågan är bara om detta motiverar att participen skulle tilldelas ordklas­status. Svaret blir i Saldos fall ”nej”: participet är inte en planet. Men: det är inte en dvärgplanet heller.

Den nästan hundra­procentiga produktivite­ten är antagligen en faktor som gör att particip uppfattas som verb­böjning, medan ordklass­skiftet är typiskt för avledning. Man noterar dock att liknande resonemang inte förs när det gäller verbalsubstantiv, i synnerhet dem på *-(a)nde*, som både är näst intill totalt produktiva och orsakar ordklass­byte, men som även i sin substantivhamn kan ta (en del av) utgångs­verbets argument:

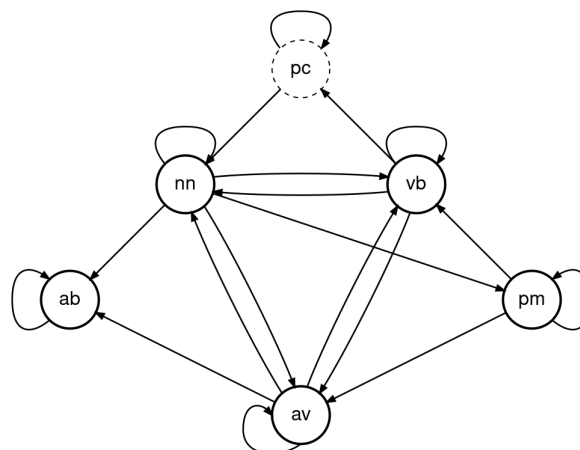
Aktanter vid verb- och adjektivavledda substantiv är oftast desamma som vid respektive verb och adjektiv. *Till dessa substantiv ansluter sig sådana substantiv som har liknande betydelse men som inte är morfologiskt besläktade med verb och adjektiv.* (Teleman et al., 1999, 31–32; kursivering tillagd)

Om dessa verbalsubstantiv kan föras in under substantiven, borde nog de verbaladjektiv som participen ju faktiskt är kunna klassas som adjektiv, eftersom det även i det fallet redan finns medlemmar av den kategorin med verbliknande valens:

Många adjektiv är fler­ställiga, dvs. har en betydelse som förutsätter mer än en aktant. Andra aktanter än predikationsbasen kan då anges med komplement som vanligen är adverbial (t.ex. *rädd för hissar*, *noggrann med föreskrifterna*) men som vid ett fåtal adjektiv kan vara objekt (t.ex. *trogen idealet*). Några adjektiv har (med vissa undantag) syntaktiskt obligatoriskt komplement, t.ex. *lik* med obligatoriskt objekt (*lik sin mor*), *benägen* med obligatoriskt adverbial (*benägen för lättja*). Vid de flesta adjektiv är komplementen syntaktiskt optionella. (Teleman et al., 1999, 166)

När det gäller participens eventuella status som egen ordklass och i synnerhet i det aktuella fallet, som ju handlar om (Saldos) morfologi, alltså

⁵<https://www.iau.org/iau/Publications/List-of-Resolutions>

Figur 2: Avledningsrelationer mellan öppna ordklasser i svenska. Heldragen kontur: ordklassen innehåller oavledda ord (ordklassetiketter: ab: adverb; av: adjektiv; nn: substantiv; pc: particip; pm: egennamn; vb: verb)

formegenskaper och inte i första hand betydelse inklusive funktion, förefaller det som framgår ur figur 2 och tabell 1 högst relevant.

I figur 2 och tabell 1 visas hur SAG:s sex öppna ordklasser substantiv (nn), egennamn (pm), adjektiv (av), adverb (ab), verb (vb) och particip (pc) är relaterade ordbildningsmässigt: pilarna anger vilka kombinationer av utgångsordklass och derive­rad ordklass som är möjliga. Där syns tre tätt sammanlänkade centrala ordklasser (nn, av, vb) där alla möjligheter utnyttjas i språket.

De övriga tre klasserna betar sig avvikande på olika sätt i jämförelse:

- adverbena kan vara men ger inte upphov till avledningar (utom sporadiskt inom ordklassen själv)
- egennamnen ger regelmässigt upphov till men är bara sporadiskt avledningar
- participen är (alltid) men ger sällan upphov till avledningar

I figur 2 illustreras även en avgörande faktor för vårt fall: bland adverbena och egennamnen (och även i de tre kärnordklasserna) finns en mängd oavledda ord (t.ex. *väl*, *fort*, *Pierre*, *Caen*), medan participen enbart omfattar avledningar (*förstörd*, *ostörd*), vilket i figur 2 markeras medelst particip­nodens brutna konturlinje. Om ett ord skulle råka ha formen av ett particip, men sakna grundverb, innebär det automatisk klassning som adjektiv.

Ur ett typologiskt perspektiv kan även anföras att particip historiskt sett verkar uppkomma genom analogisk utvidgning av semantiken hos

⇒ nn	(Teleman et al., 1999, 34)
av	<i>jämnhet, nykterist</i>
nn	<i>vänskap, otur</i>
pc	<i>bundenhet, havandeskap</i>
pm	<i>platonism, närking</i>
vb	<i>skrivande, konsument</i>
⇒ vb	(Teleman et al., 1999, 516–517)
av	<i>smalna, modernisera</i>
nn	<i>bila, befolka</i>
pm	<i>wallraffa</i>
vb	<i>begå, förse</i>
⇒ av	(Teleman et al., 1999, 177–178)
av	<i>sjuklig, otålig</i>
nn	<i>manlig, geografisk</i>
pm	<i>Tegnérsk, göteborgsk</i>
vb	<i>skadlig, vridbar</i>
⇒ pc	(Teleman et al., 1999, 594)
pc	<i>förstörd, respekterad</i>
vb	<i>oförstörd, ostörd</i>
⇒ ab	(Teleman et al., 1999, 631)
ab	<i>ogärna, olika</i>
av	<i>säkerligen, grundligen</i>
nn	<i>nationsvis, gradvis</i>
⇒ pm	(Teleman et al., 1999, 124)
nn	<i>Lundén, Steninge</i>
pm	<i>Gunsan</i>

Tabell 1: Avledningsrelationer mellan öppna ordklasser i svenska med exempel (ordklassetiketter: ab: adverb; av: adjektiv; nn: substantiv; pc: particip; pm: egennamn; vb: verb)

denominala adjektiv bildade av verbalsubstantiv (Haspelmath, 1994, 170), samt att det inte finns något kristallklart kriterium (eller mängd av kriterier) för att dra en klar gränslinje mellan particip och adjektiv, där de ligger längs ett ordklasskontinuum som sträcker sig mellan verb och substantiv (Haspelmath, 1994, 171–172).

Slutligen väger det morfologiska argumentet tungt i det här sammanhanget, eftersom det gäller just morfologin i Saldo, en lexikalisk resurs som ska fungera i ett större språkteknologiskt sammanhang: participen böjs exakt som adjektiv och participen ingår som sagt inte i UD:s ordklassuppsättning.

5 Slutsats

Arbetet med Saldo 3 har lett till önskan att behandla participen som egna lexikonenheter, men även till insikten att SAG:s participordklass på sin höjd är en slags ”dvärgordklass” (se diskussionen ovan). Eftersom det ju redan finns en ordklass där participen kan ingå utan att den ordklassen behöver definieras om, varför inte helt enkelt klassificera participen som adjektiv? Därmed blev beslutet att ta avsked av SAG:s ordklass particip men inte att behålla den egendomliga lösningen att låta en viss – om än högproduktiv – avledning få rangen av böjningsform som i traditionell svensk grammatik. Istället välkomnas participen i adjektivens krets i Saldo. Där bör de känna sig hemma, eftersom det redan finns oavledda adjektiv med de egenskaper som brukar anses vara betecknande för participen.

Efterord

Jag är mycket glad över att ha fått möjligheten att bidra till en festskrift för Pierre Nugues, som jag har känt i många år och haft att göra med i ännu fler år: första gången vi möttes var för kanske 30 år sedan i Uppsala, där jag arbetade då och där Pierre sökte en anställning. Anställningen gick till en annan sökande, men det får nog sägas ha varit Uppsalas förlust och Lunds vinst. Vi har tyvärr bara samarbetat närmare en gång, i vårt gemensamma kulturomikprojekt, ett framgångsrikt samarbete som jag minns med glädje.

Grattis på födelsedagen, Pierre!

References

- Carl Jonas Love Almqvist. 1840. *Svensk språklära*, 3 uppl. M. Wirsell's förlag, Stockholm.
- Lars Borin, Markus Forsberg, Lennart Lönngren. 2013. SALDO: A touch of yin to WordNet's yang. *Language Resources and Evaluation*, 47(4):1191–1211.
- Lars Borin, Markus Forsberg, Lennart Lönngren, Niklas Zechner. 2021. Swedish FrameNet++: Lexical samsara. I: Dana Dannélls, Lars Borin, Karin Friberg Heppin, red., *The Swedish FrameNet++: Harmonization, Integration, Method Development and Practical Language Technology Applications*, pages 69–95. John Benjamins, Amsterdam.
- Eva Ejerhed, Gunnel Källgren, Ola Wennstedt, Magnus Åström. 1992. The linguistic annotation system of the Stockholm–Umeå corpus project: Description and guidelines. Teknisk rapport. Umeå: Institutionen för lingvistik, Umeå universitet.

- Lars Magnus Enberg. 1836. *Svensk språklära utgifven av Svenska Akademien*. A.G. Hellsten, Stockholm.
- Martin Haspelmath. 1994. Passive participles across languages. I: Barbara Fox Paul J. Hopper, red., *Voice: Form and function*, pages 151–177. John Benjamins, Amsterdam.
- Tor G. Hultman. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Norstedts, Stockholm.
- Marie-Catherine de Marneffe, Christopher D. Manning, Joakim Nivre, Daniel Zeman. 2021. Universal dependencies. *Computational Linguistics*, 47(2):255–308.
- Louís Meigrêt. 1550. *Le tretté de la grammere françoëze, fet par Louís Meigrêt Líonoęs*. Chrestien Wechel, Paris. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8624665r.image>.
- Robert Henry Robins. 1979. *A short history of linguistics*, 2 uppl. Longman, London.
- SAOB. 1898–2023. *Svenska Akademiens ordbok*. Gleerups, Lund.
- SAOL 14. 2015. *Svenska Akademiens ordlista*, 14 uppl. Norstedts, Stockholm.
- SO. 2021. *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*, 2 uppl. Svenska Akademien, Stockholm.
- Ulf Teleman, Staffan Hellberg, Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik: 2 Ord*. Norstedts, Stockholm.
- Olof Thorell. 1973. *Svensk grammatik*, 2 uppl. Esselte Studium, Stockholm.